

DİVAN ŞİİRİYLE HALK ŞİİRİNDE ORTAK BİR SÖYLEYİŞ BİÇİMİ (Mürâca'a-Dedim-Dedi)

(Folklor/Edebiyat, C.VI, S.22, Ankara,2000, s. 201-211)

Doç. Dr. H. Dilek BATISLAM*

Son zamanlarda divan şiiriyle halk şiirinin benzerliklerinden söz eden çalışmalar yapıldı.¹ Bu çalışmalarda divan şiiriyle halk şiiri olarak kültür kaynaklarından beslendikleri için biçim ve içerik yönünden bir çok noktada benzerlik göstermektedir görüşü ağırlık kazanmaktadır. Biz de bu bildirimizde divan şiiriyle halk şiirinde kullanılan ortak bir söyleyiş biçiminden dedim-dedi kalıbıyla söylenmiş şiirlerden söz edeceğiz. Söz konusu şiirlerle ilgili değerlendirmelerimizi yapmak, farklı divanlarda yer alan örneklerin niteliklerini daha iyi belirleyebilmek amacıyla bu çalışmada divan şairlerinden Kadı Burhaneddin, Nesimî, Ahmed-i Dâ'î, Şeyhî, Necâtî, Ahmet Paşa, Mesihî, Hayalî, Fuzûlî ve Sabit Divanlarını tarayarak değişik örnekler seçtik. Halk şiiri örnekleri için de antolojilerden ve aşıkların şiirlerinden yararlandık.

İlk örneklerine Kaşgarlı Mahmut'un Divanü Lügati't- Türk adlı eserinde rastladığımız dedim-dedi biçimi şiir örnekleri eserde "aydum" ve "aydı" kelimeleriyle başlayan iki dörtlük halinde yer almaktadır. Bu dörtlüklerin konusu aşktır.² Divanü Lügati't-Türk'te en eski örneklerini gördüğümüz bu biçimin daha sonraki dönemlerde hem halk şiirinde hem de divan şiirinde değişik şekillerde kullanıldığını görüyoruz.

Halk şiirindeki dedim-dedi tarzı söyleyiş halk şiirinde yaygın olarak kullanılan bir biçim olup koşma ve semaîlerdeki aşık ve sevgilinin dedim-dedi ifadesine bağlı karşılıklı söyleşmeleridir. Zamanla bu tür halk şiirinde geleneğe dönüşmüştür. Günümüz aşıklarının da bu tarz şiirler söylemesi geleneğin canlılığını koruduğunun ifadesidir.

Faik şiirinde dedim-dedi tarzı şiirlerde genellikle sevenle sevilen arasındaki duygular aşık tarafından dile getirilir. Aşığın övgüleri sevgili tarafından küçümsenir, sevgili kendi güzelliğiyle övünür. Aşık içtenlikle sevdiğine kavuşmayı dilerken sevgili aşığını reddeder ve hep kendini üstün tutan ifadeler kullanır. Dedim-dedi düzeni ile meydana getirilen söyleşi niteliğindeki bu şiirlerde değişik kullanım şekilleri görülür. Bu farklı kullanım şekillerini ve örneklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Dedim-dedi ifadeleri şiirin her dizesinin başında:

Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.
Bu tür çalışmalara Cemâl Kumaz'ın **Halk Ve Divan Şiirinin Müsterekleri Üzerine Denemeler**, 1. Bas., Akçağ Yay. Ankara 1990 adlı çalışmasıyla **Türküden Gazele, Halk Ve Divan Şiirinin Müsterekleri Üzerine Bir Deneme**, Akçağ Yay. I. Bas. Ank. 1997 adlı çalışmaları örnek verilebilir.
Başlangıcından Günümüze Kadar büyük Türk Klasikleri, Tarih-Antoloji-Ansiklopedi, C.I, Ötügen-Söğüt Yay., ist. 1985, s. 122-123.

Dedim dilber yanakların kızarmış
Dedi çiçek taktım gül yarasıdır
Dedim tane tane olmuş benlerin »
Dedi zülfüm değdi tel yarasıdır

Dedim Dilber sana yazıldı kanım
Dedi niçin dersin benim sultanım
Dedim kimler sarmış ince miyânın
Dedi kendin sardın kol yarasıdır

(Aşık Ömer)³ 2. Dedim-dedi, şiirin

ilk dizesi hariç her dizenin başında:

Vardım nazlı yârin ziyaretine **Dedim**
kalk gidelim dedi varamam **Dedim** bu
kadar mı vazgeldin benden **Dedi**
vazgelmedim ama varamam

Dedim kuzulara nasıl dayandın
Dedi evvel Allah sana güvendim
Dedim aşkın ile odlara yandım
Dedi biliyorum ama varamam

(Ruhsatı)⁴

3. Dedim-dedi ifadeleri, şiirin ilk dizesi hariç her dizede; "dedim" ifadesi dize başında, "dedi" ifadesi de dize içinde:

Rast geldim bir kaşları kemana **Dedim**
kaçalım mı **dedi** ki yok yok **Dedim**
muhabbetin **dedi** karışık **Dedim**
seçelim mi **dedi** ki yok yok

Dedim bu nazlı söz **dedi** kahırlı **Dedim**
bu ferman ne dedi mühürlü

3 M. Sunullah Arısoy, **Türk Halk Şiiri Antolojisi**, Bilgi Yay. 1. Bas. Ank. 1985, s. 135.

4 M. Sunullah Arısoy, **Türk Halk Şiiri Antolojisi**, Bilgi Yay. 1. Bas. Ank. 1985, s. 265.

Dedim bu bade ne dedi zehirli Dedim
göçelim mi dedi ki yok yok

(Ruhsatî)⁵

4. Dedim-dedi ifadeleri dörtlüklerin bir ve üçüncü dizelerinde olmak üzere:

Dedim muradın yüzünden
Bir kaşından bir gözünden
Dedi güzel buyurdun sen
Etrafımız hep düşmandır

Dedim düşmana düşmanım
Yoluna koymuşum canım
Dedi helâl olsun kanım
Yoluna canım kurbandır

(Ruhsatî)⁶

Dedim-dedi ifadelerinin yukarıda sıraladığımız yaygın kullanım biçimlerinin dışında söyleyiş gereği belli bir düzen içinde tekrarlanmadığı, şiirin çeşitli yerlerinde gelişi güzel kullanıldığı örnekler de bulunmaktadır.⁷

Bir başka kaynakta ise, sorulu cevaplı olarak düzenlenen dedim-dedi tarzı şiirlerde soru ve cevapların dizelerde.

1. Bir dize soru bir dize cevap olanlar,
2. Soru ve cevabı aynı dize içinde olanlar,

olmak üzere iki şekilde düzenlendiği belirtilmiştir. Birinci grupta yer alan örneklerde önceki dizede şair sevgiliye hitap ederek bir soru sorar. Bundan sonraki dizede de sevgili bu sorunun cevabını verir denilerek,

Dedim dilber lebin şeker bal olmuş
Dedi bugün bana başka hal olmuş

5 Doğan Kaya, Sivas Aşıklık Geleneği ve Aşık Ruhsatı, Sivas 1994, s. 343-344.

6 Doğan Kaya, a.g.e., s. 482.

7 Mehmet yardımcı, Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri, Aşık Şiiri, Tekke Şiiri, Ürün Yay. 1. Bas. Ank. 1998, s. 177-182.

Dedim dilber ak gerdanın al olmuş
Dedi çiçek soktum gül yarasıdır
..... (Erzurumlu Emrah)⁸

dizeleri, ikinci grup için, bu türlü koşmada şair, yine sevgiliye hitap ederek, dizenin birinci parçasında soruyu sorar. İkinci parçada da sevgili cevap verir denilerek,

Dedim ne gülersin dedi nazımdır
Dedim kaşın mıdır dedi gözümdür
Dedim ay mı doğdu dedi yüzümdür
Dedim ver öpeyim söyledi yok yok
..... (Kul Nesîmî)⁹

örneği verilmiştir.

Karşılıklı konuşma biçiminde, sorulu cevaplı olarak yazılmış dedim-dedi tarzı şiir örneklerine divan şiirinde de rastlamaktayız. Divan şiirinde özellikle gazel ve rübâ'ilerde örneğini gördüğümüz bu tür şiirler mürâca'a ya da muhavereleli şiir olarak adlandırılmaktadır.

Divan şiirinde mürâca'a örneklerine gazel, rübâ'i, kıta ve müseddes nazım şekliyle yazılmış değişik şiirlerde rastlanmaktadır. Divan şiiri örneklerine baktığımızda mürâca'alarda halk şiiri örneklerindeki gibi kalıplaşmış belirli anlatım şekillerinin dışında daha çeşitli ve farklı kullanım şekilleriyle karşılaşırız. Çünkü divan şiirinde mürâca'adan başka bu tür anlatım özelliklerinin görüldüğü münazara, mülatafa ve hasb-i hal adı verilen değişik türler bulunmaktadır. Bu türlerde de divan şairleri soru-cevap ya da karşılıklı konuşmaya dayalı bir anlatım biçimi kullanmışlardır. Örneğin kimi mürâca'a örneklerinde şairler dedim-dedi kelimelerini şiirlerinde yerlerini değiştirerek dedi-dedim şeklinde de kullanmışlardır. Ayrıca bir iki örnek dışında divan şiirinde dedim-dedi kalıbı şiirin bütününden çok biraz da divan şiirinin biçimsel özellikleri dolayısıyla olsa gerek daha çok beyit bütünlüğü içerisinde ya da birbirini izleyen iki beyit içinde kullanılmıştır.

Divan şiirinde sorulu cevaplı olarak, karşılıklı konuşma biçiminde yazılmış şiir¹⁰ olarak tanımlanan mürâca'alann soru ve cevaplarının nasıl düzenlendiğini değişik şairlerin divanlarından seçtiğimiz örnekler aracılığıyla şu şekilde belirleyebiliriz: Vereceğimiz ilk örnek Şeyhî Divanı'ndan alınmış bir gazel,

8 M. Sunullah Ansoy, **Türk Halk Şiiri Antolojisi**, Bilgi Yay. I. Bas. Ank. 1985, s. 252.

9 Cem Dilcin, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, TDK. Yay. Ank. 1983, s. 307-308.

10 Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Yay. Haz. Aydın Sami Güneşal. I I . Baskı, Aydın Kitabevi, Ank. 1993, s. 731.

Dedim visaline ermek dedi hayâl-i muhal
Dedim cemâlini görmek dedi mübarek fal

Dedim yüzümü yüzüne dedi ki sürme yürü
Dedim tozunu gözüme dedi ki sürmedir al

Dedim yeterdi kemâlin dedi aya naksî
Dedim ererdi cemâlin dedi güneşe zeval

Dedim ki Şeyhî'yi aşkın dedi ki öldüriser
Dedim harîmî gözüne dedi ki kanı halâl
(Şeyhî Divanı, Gazel 104)"

Bu örnekte her dizenin başında soru sorulmuş devamında da sorunun cevabına yer verilmiştir. Her dizede dedim-dedi ifadelerinin tekrarlandığı bu tür ifade biçimi halk şiirinde de en yaygın kullanım biçimlerindedir. Şiire içerik açısından bakıldığında ise, şairin sevgiliyle karşılıklı konuşur gibi görüldüğü dikkati çeker.

Yeni Şeyhî Divanı'ndan aldığımız bir diğer gazel ise şu şekildedir:

Dedim bu can mıdır ya beden dedi ik'side
Dedim ki gül müdür ya semen dedi ik'side

Dedim boyun nihâl-i sanevber midir yâhûd
Bâğ-ı iremde serv-i çemen dedi ik'side

Dedim saçın sevâdı vü zülfün girihleri
Anber midir ya müşk-i Hoten dedi ik'side

Dedim lebin ki âb-ı hayât hâcil kılar
Mercan mı ya akîk-i Yemen dedi ik'side

Dedim sadef midir sol ağız yahu dişlerin
Dürrî midir ya dürr-i Aden dedi ik'side

Dedim erişse bir gece Şeyhî Visaline
Şükrâne can gerek mi ya ten dedi ik'side
(Şeyhî Divanı, Gazel 105)¹²

11 Şeyhî Divanı, Metni Baskıya Hazırlayan: Mustafa İsen, Cemal Kurnaz, Akçağ Yay. Ank. 1990, s. 200.

12 Şeyhî Divanı, >.g.e., s. 246.

Bu gazelde de yine şairle sevgili arasında karşılıklı konuşma geçiyormuş gibi olmakla birlikte dedim-dedi kelimeleri daha farklı bir düzen içinde beyite yerleştirilmiştir. Dedim kelimesi beyitlerin başında kullanılırken dedi kelimesi beyitin sonunda ik'side kelimesiyle birlikte redif olarak kullanılmıştır. Aynı gazele araştırmalarımız sırasında Ahmed-i Dâ'i Divanı'nda da rastladık. Ahmed-i Dâ-i Divanı'ndaki gazelle Şeyhî Divanı'ndaki gazel arasındaki tek fark gazeldeki isim değişikliği olup Şeyhî'nin adının yerinde Dâ'i adının bulunmasıdır.¹³

Fuzulî Divanı'nda ise bir müseddes örneğinde dedim-dedi kalıbının müseddesin her bendinin üçüncü beyitinde beyitin ilk dizesinin sonunda kullanıldığını görüyoruz:

Sordum meğer bu dürc-i dehendir **dedim dedi**
Yok yok devâ-yı derd-i nihânım durur senin

Ol pîç-i tâbî çok ne resendir **dedim dedi**
Devr-i ruhumda rişte-i canım durur senin

Gül bergine batan ne dikendir **dedim dedi**
Müjgân-ı çeşm-i eşk-feşânın durur senin

Nesrine reng-i lâle nedendir **dedim dedi**
Gamzem hadengi dökdüğü kanın durur senin

Veh bu ne turfa serv-i çemendir **dedim dedi**
Manzûr-ı dîde-i nigerânın durur senin

Akreb meh-i münîre vatandın **dedim dedi** Vehm
eyle kim hatarlı kıranın durur senin

Bunlar nedir ne dürr-i Aden'dir **dedim dedi**
Ephem Fuzulî eşk-i revanın durur senin

(Fuzulî Divanı, Müseddes)¹⁴

Fuzulî Divanı'nda müseddesin dışında ayrıca dedim-dedi ifadelerinin beyit bütünlüğü içinde kullanıldığı şu örnek de bulunmaktadır:

13 Mehmet Özmen, Ahmed-i Dâ-i Divanı (Metin- Gramer-Dizin) Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniver sitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1984, (Gazel 280), s. 242.

14 Fuzulî Divanı, Haz. Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Şedit Yüksel, Müjgan Cunbur, Akça» Yay. Ank. 1990, s.286-288

Dedim uşşâka cevri etme **dedi** ol hûblar şahı
Siyâset olmayınca aşk mülkinde nizâm olmaz
(Fuzûli Divanı, Gazel 113) ¹⁵

Kadı Burhaneddin Divanı'yla Necati Divanı'ndan aldığımız aşağıdaki örnek beyitlerde ise, dize başlarında önce dedi kelimesi dize sonunda da dedim kelimesi kullanılarak dedim-dedi kalıbı tersine çevrilmiş ve dedi-dedim biçiminde kullanılmıştır. Kalıp tersine çevrildiği için söz söyleyenler de yer değiştirmiştir. Burada söze başlayan sevgilidir. Diğer örneklerde ise ilk sözü söyleyen aşıktır.

Didi gönlünde ne vardur **didüm** hem
Didi gözünde ne vardur didüm dem

Didi nedürVû âlemde muradun
Didim bir dilber-i zîbâ-yı hem-dem
(Kadı Burhaneddin Divanı, Gazel 99) ¹⁶

Dedi gamzem oklanıyla nicesin
Nice gelirse **dedim** ey i-vefâ

Dedi karşı tut dil-i bîmârını
Gamzem oklarına **dedim** hoş ola
(Necâtî Divanı, Gazel 19) ¹⁷

Yine Kadı Burhaneddin Divanı'nda yer alan aşağıdaki rübâ'îde ilk iki dizede dedim dize başında dedi ise dize ortasında kullanılmış, soru ve cevap aynı dizede verilmiştir:

Didüm ki lebün **didî** ne şîrîn söyler *•
Didüm ki bilün **didî** ne narin söyler
Didüm ki cânım cümle fidâdur saçuna
Didi ki bu miskîn hele varın söyler
(Kadı Burhaneddin Divanı, Rübâ'î 1332) ¹⁸

¹⁵ Fu/ûli Divanı, A.g.e. s. 185

¹⁶ Muharrem Ergin, Kadı Burhaneddin Divanı, İstanbul Üni. Edebiyat Fakültesi Yay. No 2244, İst. 1980. s.88

¹⁷ Necati Beg Divanı, Haz. Ali Nihat Tarlan, Akçağ Yay. Ank. 1992, s.158

¹⁸ Muharrem Ergin, Kadı Burhaneddin Divanı, s.520

Nesîmî Divanı'nda yer alan aşağıdaki Tuyuğda da ilk üç dize dedim ile başlarken dedi son dizede yer almıştır:

Dedim zülfün kemendi perçem oldı
Dedim canım anançün dirhem oldı
Dedim kuyun itiyim ey kamer-ruh
Dedi bu dahi ya'ni Adem oldı

(Nesîmî Divanı, Tuyuğ 290) ¹⁹

Ahmet Paşa Divanı'nda yer alan;

Dedim ki dudağın öpicek
Cana tapuna ne ar olurdu

Dedi ki dudacığım öpicek
Def-i heves-i kinâr olurdu
Bir iş dahi açılırd'ol işden
Pes aşk işi târ-mâr olurdu

(Ahmet Paşa Divanı, Kıt'a ²⁰ 17)'

kıt'asında dedim ifadesi ilk dizenin başında dedi ise ikinci dizenin başında yer almış olup bu örnekte de yine konuşmalar aşık ile sevgili arasında geçmektedir.

Su istedim gece sâkî elime sundu mey-i nâb
Hezâr özr ile dedim bu meydîr âb değildir
Dedi ki âbdîr amma kızardı aks-i ruhumdan
Al iç tekellüfe düşme sudur şarâb değildir

(Ahmet Paşa Divanı, Kıt'a 17)

kıt'asında ise dedim ifadesi ikinci dizenin ortasında dedi ifadesi ise, üçüncü dizenin başında Kullanılmıştır. Diğer örneklerden farklı olarak bu örnekte konuşan kişiler şair ile sakidir.

Ayrıca divan şiirinde dedim-dedi ifadelerinin belirli nazım şekilleriyle yazılmış şiirler dışında beyit bütünlüğü içerisinde bir anlatım şekli olarak da kullanıldığı söylemiştik. Örneğin Sâbit'in,

¹⁹ Nesîmî Divanı, Yay. Haz. Hüseyin Ayan, Akçağ Yay. Ank. 1990, s.432

²⁰ Ahmet Paşa Divanı, Haz. Ali Nihat Tarlan, Akçağ Yay. Ank. 1992, s.300

²¹ Ahmet Paşa Divanı, A. g. e., s.301

Didüm eyvân-ı vasluna çıkayım
Hande-fermâ-yı nâz olup **didi** çık
(Sabit Divanı, Gazel 202) ²²

Didüm anan mı güzel şâh-ruhum zâtun mı Didi
bin nâz ile anam da güzel ben de güzel
(Sabit Divanı, Gazel 238) ²³

beyitlerinde dedim-dedi kalıbı beyit bütünlüğü içinde bir anlatım şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu beyitlerde de karşılıklı konuşma aşık ile sevgili arasındadır. Sabit'e ait olan yukarıda verdiğimiz ikinci örnekte dil halk söyleyişine yaklaşmış, günlük konuşma dulu kullanılmıştır. Hayâli ve Mesîhî'ye ait aşağıdaki beyitlerde de dedim-dedi ifadelerinin yine beyit bütünlüğü içinde yer aldığı görülmektedir: ^J

Dedim zülfünde diller tâb-ı hüsnünden helak oldu
Dedi pervaneler nâra yanarlar bî-günâh akşam ²⁴
(Hayâli Divanı, Gazel
368)

Dedim merdümelerin hançer çekip can kasdin eylerler
Dedi ma'zûr tut billâh ikisi dahi ser-hoşdur
(Hayâli Divanı, Gazel 185) ²⁵

Didüm itün gibi olanı mı ki kuyunda azîz
Didi bizi ko yûri var Mısır'a sultân ol
(Mesîhî Divanı, Gazel 148) ²⁶

Didüm arada ben ü sen olmasa
Didi ayruk böyle dime sen sen ol
(Mesîhî Divanı, Gazel 151)

Aşağıdaki örnekte ise, dedim-dedi ifadeleri birbirini izleyen iki beyitin başında kullanılmıştır: .> .•

22 Bosnalı Alaeddin Sabit Divan, Haz. Turgut Karacan, Sivas 1991, s.451
23 Hayali Divanı, Haz. Ali Nihat Tarlan, Akçağ Yay. Ank. 1992, s. 217
24 Hayali Divanı, Haz. Ali Nihat Tarlan, Akçağ Yay. Ank. 1992, s.217
25 Hayali Divanı, A.g.e. s. 152
26 Mesîhî Divanı, Haz. Mine Mengi, AKM Yay. s.80, Divanlar Dizisi I, Ank. 1995, s.212
27 Meşini Divanı, A.g.e. s.215

Dedim kaddin dil ü dini Müselmânlar gibi Hat-ı
tersâ gibi n'içindir ol zülf-i dü-tâh eğri

Dedi kadd-i bülendimde anunçün eğridir zülfüm
Ki meyi ettikçe bâlâya olur dūd-ı siyah eğri
(Ahmet Paşa Divanı, Gazel 332)

28

Necati Divam'nda yer alan aşağıdaki müfred örneğinde de dedim-dedi ifadeleri düzen-
siz biçimde kullanılmıştır:

Didüm ey meh seyre çık kim bağ dil-cûdur bu gün
Dağıtıp zülfün dedi kim gün bulutludur bu gün²⁹
(Necati Divanı, Müfred 59)

Sonuç olarak, divan şiirinde mürâca'a, halk şiirinde dedim-dedi tarzı söyleşi olarak ad-
landırılan dedi-dedi kalıp sözlerinin kullanıldığı, karşılıklı konuşma biçiminde düzenlenmiş
şiir örnekleri arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirleyebilmek için verdiğimiz örnekleri
karşılaştırarak şunları söyleyebiliriz:

Her iki edebiyatta da dedim-dedi biçimindeki şiirler geleneğin belirlediği kelime kadro-
su, hayal ve mecaz dünyasıyla yazılır. Ancak bu tür şiirlerin kelime kadroları şairlerin
düşünce ve hayal dünyası konusunda fikir verici olabilirler. Dedim-dedi ifadelerinin kul-
lanıldığı divan şiirlerinde anlatım ve diğer şiirlere göre daha sade ve canlıdır. Bu söyleyiş
tarzı aracılığıyla divan şairi anlatım gücünü pekiştirerek anlatımda ses, söz ve anlam
açısından paralellik sağlayarak şiirini daha t tkileyici hale getirmeyi başarmıştır. Dilin kul-
lanımında görülen bütün bu özellikler ve ustaca söyleyiş söz konusu şiirlerin sevilmesine,
divan şiiri çevresine uzak halk kitlelerinin dilinde dolaşmasına neden olmuştur.

İçerik açısından bakıldığında temelde bu tür şiirlerin aşıkla sevgili arasında geçen
konuşmalar biçiminde düzenlendiği görülür. Divan şiiri örnekleriyle halk şiiri örnekleri
içerik açısından hemen hemen aynı özellikleri taşımaktadır. Her iki şiire ait örneklerde de
karşılıklı konuşma soru sorma ve cevap verme aşık ile sevgili arasında geçiyor gibi görün-
mektedir. Aşık bu şiirler aracılığıyla kendi ağzından da olsa sevgiliyi konuşturur, aşığın
ağzından konuşturulan bu sevgili, bilinen sevgili tipine ait özellikleri taşımaktadır. Güzel-
liğinin farkındadır. Tevazu göstermez. Aşığın kendisi için söylediklerini onaylar. Aşık ya da
şair bu anlatım biçimi aracılığıyla sevgilinin güzelliğini daha etkili biçimde pekiştirerek,
vurgulayarak verme imkanı bulur.

28 **Ahmet Paşa Divanı**, Haz. Ali Nihat Tarlan, Akçağ Yay. Ank. 1992, s.278

29 **Necati Beg Divanı**, Haz. Ali Nihat Tarlan, Akçağ Yay. Ank. 1992, s. 142

Dedim-dedi biçimiyle söylenen şiirlerde, özellikleri geleneğe göre şair ya da aşık tarafından belirlenen sevgilinin özelliklerinin aşığın ağzından söylenmesi anlatıma renk ve canlılık katar. Ayrıca iki ağızdan söyleneceklerin tek kişinin ağzından söylenmesi şair için hüner gösterme vesilesidir. Şair şairlikteki ustalığını da bu yolla ortaya koymaya çalışır.

Halk şiiri örneklerinde bu tür söyleyiş biçimi daha çok koşmalarda, divan şiirinde ise gazelerde görülmektedir. Divan şiirinde gazellerin dışında rubai, kıt'a, müseddes nazım şekilleriyle yazılmış şiirlerde de beyit bütünlüğü içerisinde dedim-dedi ifadelerine rastlanmaktadır.

; ••: »'•••' "••••-, •. •-;-;- ' -:-•-

Divan şiirinin ilk örneklerinde, halk şiiri örneklerinin çoğunda olduğu gibi dedim-dedi ifadeleri sırayla her dizinin başında şiir boyunca yer almaktayken daha sonraki örneklerde, şiirin tamamından ziyade beyit bütünlüğü içerisinde ya da birbirini izleyen iki beyit içinde bu ifadeler yer verildiği görülür. Divan şiirinde şairlerin çoğunun divanında beyit bütünlüğü içerisinde yer alan dedim-dedi ifadelerinin kullanımına sıklıkla rastlamak mümkündür. Bunun nedeninin zamanla bu söyleyiş biçiminin beyit kurmada bir anlatım özelliği ya da üslup haline gelmesi olduğu söylenebilir. Ancak divan şiirinde halk şiirine göre dedim-dedi ifadelerinin kullanılışı daha farklı ve çeşitli söyleyiş şekilleriyle karşımıza çıkar. Halk şiirinde bu ifade tarzı daha çok hazır gereç olarak kalıplaşmış biçimde kullanılırken divan şiirindeki kullanımda çeşitlemeye gidilerek, tek düzelikten uzaklaşılır. Bu ifadelerin tek düze, sırayla kullanılması yerine zaman zaman farklı beyitlerde kullanılması anlatıma bir canlılık, hareket getirmektedir. Örneğin divan şiirinde kalıp ifadenin ters çevrilerek dedi-dedim biçiminde kullanıldığı örnekler de vardır. Ancak halk şiiri örneklerinde bu tür bir kullanıma rastlamadık.

Dedim-dedi kalıbının sıklıkla kullanıldığı şiir örnekleri özellikle 13.-14. ve 15. yüzyıl divan şairlerine aittir. Sonraki yüzyıllara ait örneklerde kullanım sıklığı giderek azalmakta, bu kalıp ifadeler şiirin bütününden ziyade beyit bütünlüğü içinde kullanılmaktadır. Dedim-dedi kalıp ifadelerinin kullanımında görülen bu değişiklik divan şiirinin ilk dönemlerinde yani kuruluş döneminde halk edebiyatı ve halk kültürüyle ilgili öğelerin daha sık kullanılmasıyla açıklanabilir. 15. yüzyıldan sonra divan şiiri anlatım zenginliği ve anlatım ustalığı kazandıkça bu tür şiirler divan şiirinde azalmış, buna karşın halk şiirinde ise canlı örneklerini vermeye devam etmiştir.

Kimi kaynaklarda bu şiir türünün halk şiirine divan şiirinden geçtiği de söylenmektedir. Ancak bu konuda kesin bir hüküm vermek biraz zordur. Ayrıca, ilk örneklerin islami dönem Türk şiirinde kullanıldığı düşünülecek olursa bu örneklerin halk şairleri ve divan

şairleri tarafından kültür ve birikimleri ölçüsünde değişik şekillerde işlendiğini söylemek daha doğru olur.

Kısacası bu anlatım ve söyleyiş biçiminin divan şiiriyle halk şiirinde ortak bir kullanım alanı bulması sanatçılarımızın eski kültürümüzden aldıkları öğeleri kendi sanat anlayışları, bilgi birikimleri ve beğenileri doğrultusunda eserlerinde kullandıklarını göstermektedir. İlk rneklelerini Divan Lgat't-Türk'te gördüğümüz, dedim-dedi kalıp ifadeleriyle meydana getirilen karşılıklı konuşma biçiminde düzenlenmiş şiir rnekleleri hem divan şiirinde hem de halk şiirinde değişik şekillerde kullanılmış, sevilen ve beğenilen bir anlatım şekli olarak varlığım sürdürmüştür.